

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

2023

MEPUTSO: 80

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 12.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng LE LEFSA.

5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

9. Nako ye e ukangwago:

KAROLO YA A: Metsotso ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye 20

KAROLO YA C: Metsotso ye 50

10. Ngwala ka bothakga, ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

- 1.1 Badišiša temana ya tekatlhaologanyo ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

SETŠWELETŠWA SA A**NAMAKGAPELETŠWA E PHUMA PITŠA**

1	Bophelong ke meedi le meboto yeo e re tšeatšeago ka go fapana. Ranku bjalo ka masogana a mangwe motseng wa Ntholeng, o ile a namela setimela go yo nyaka mošomo. Batswadi ba be ba duma gore di mo tsogele a tle a ba tlišetše lešaetšana. Mahlo a bona a be a kganyoga motswalagwe Mohlopi wa go dula le bona magaeng.	5
2	Ge a fihla Gauteng, a kopana le batho ba go loka. O ile a thwalwa ga Van Donder. O bontšhitše bothakga, maikarabelo le botswerere mošomong. Kgauswi le moo ba bego ba dula, go be go na le mabenkelekgoparara, ao ba bego ba kgona go reka le go ikapeša go tšwa go ona.	10
3	Ranku o ile a gopola go yo hlola batswadi ba gagwe gae. Bona ba ile ba thabela go bona monna wa senatla, a imelwa ke merwalo. Tumo yela ya bona ya golela godimo. Ba ipona ba šetše ba na le ditlogolo. O dutše letšatši le tee, ka la bobedi a gomiša dinao. Ba mo felegeditše ka la gore ba na le dikgomonaka tše tlhano tšeo ba ka mo nyalelago mosadi ka tšona.	15
4	Morago ga beke, a tšwa le mathaka, ba tšhepile. Ge ba sa iketlile a gahlantšha mahlo le Moipone. A kwa madi a kitima ka lebelo la mmutla. Ba rile go bolela ka mahlo, a emelela a tloga. Ka le le latelago, a ikgaša moo go šomago Moipone. A ntšha sa mafahleng gomme sa hwetša madulo pelong ya Moipone.	20
5	Ge tše ka moka di diragala, ke ge kua gae batswadi ba boledišana le rakgadi Mokgaetši. Rakgadi a di amogela ka atla tše pedi. Mohlopi o rile ke a di gana a ba a di dumela. Ke mang a ka ganago monna wa go ithata go swana le Ranku? Ba rile go di bea gabotse, ba kwana gore ba tla di solela Ranku ge a boa gae. Ba be ba bona go se seo se ka mo šitišago go nyala ga rakgadia'gwe.	25
6	E rile ka morago ga dikgwedi tše tshela, Ranku a boa gae. Bjalo ka maloba, a tla a ba rwaletše tše bose. Batswadi ba mo thabetše, ya ba gore ge e ka se rage, e tla tlatša kgamele. Mesong mokgekolo a kokotela Ranku ba dula fase, a mmošša kwano ya bona le rakgadi. Yena a ba botša ge a ikhweleditše lekgarebe mošomong.	30

7	Letšatšing leo Ranku o hlwele a le bodutwana. Batswadi ba gagwe ba ile ba mo hlohleletša go yo bona rakgadi'agwe. Ge a fihla ga rakgadi'agwe, a fahlwa ke botsana bja Mohlopi, a lebala gore o forane le Moipone. Ka le le latelago, a tla ka marobalo gaboMohlopi. Di sepetše gabotse ebile dikgomo di išwa ga rakgadi'agwe gomme Mohlopi o ya ga malome'agwe. Ranku le Mohlopi ba dutše beke mmogo gomme mošomo wa mmitša a sepela pelo e sa rate.	35 40
8	Moipone o rile go kwa gore Ranku o boile, a ya go mmona. Ranku a bethwa ke letswalo, a se tsebe gore a dire eng. Ranku a lebala ka Mohlopi gomme ba tšwela pele mo ba tlogetšego gona. Mohlopi o ikhweditše a tshetšwe ke kgwedi gomme seo se ile sa kgahla batswadi ba gagwe le ba Ranku. Ba be ba fela pelo gore Ranku o boa neng gae gore ba tle ba thabe mmogo. Ba ile ba bea mokganya phatleng dikgwedi tše nne eupša Ranku a se bonale fela mafelelong a kgwedi a iponagatša.	45
9	Ranku o rile go fihla, ba mo tšhela ka ditaba tše bose tša go ima ga Mohlopi. Sebakeng sa gore a thabe le bona, a ba botša ge a nyaka go khutša. Bošegong bjoo go letšwe go se gwa robalwa ka ge go be go sa tsebje gore Ranku o gopotše bjang. Mesong ke ge mahlo a Mohlopi a re hwibii! Ranku o rile go tsoga a laela, gomme a tlogela batswadi ka pelo ye bohloko.	50 55
10	Batswadi ba ile ba šala ba hlokometše ngwetši ya bona, Ranku a boetše go Moipone. Ge a romelwa melaetša, a foša batswadi ka mae a go bola. A ba gopotša gore mmapelo o ja serati. Go llela teng ga mokgalabje go ile gwa mo hlolela bolwetši. Ba sa lebeletše gore o tla fola, a ikela badimong eupša a tlogelela Mohlopi la gore a se boele ga gabo.	60

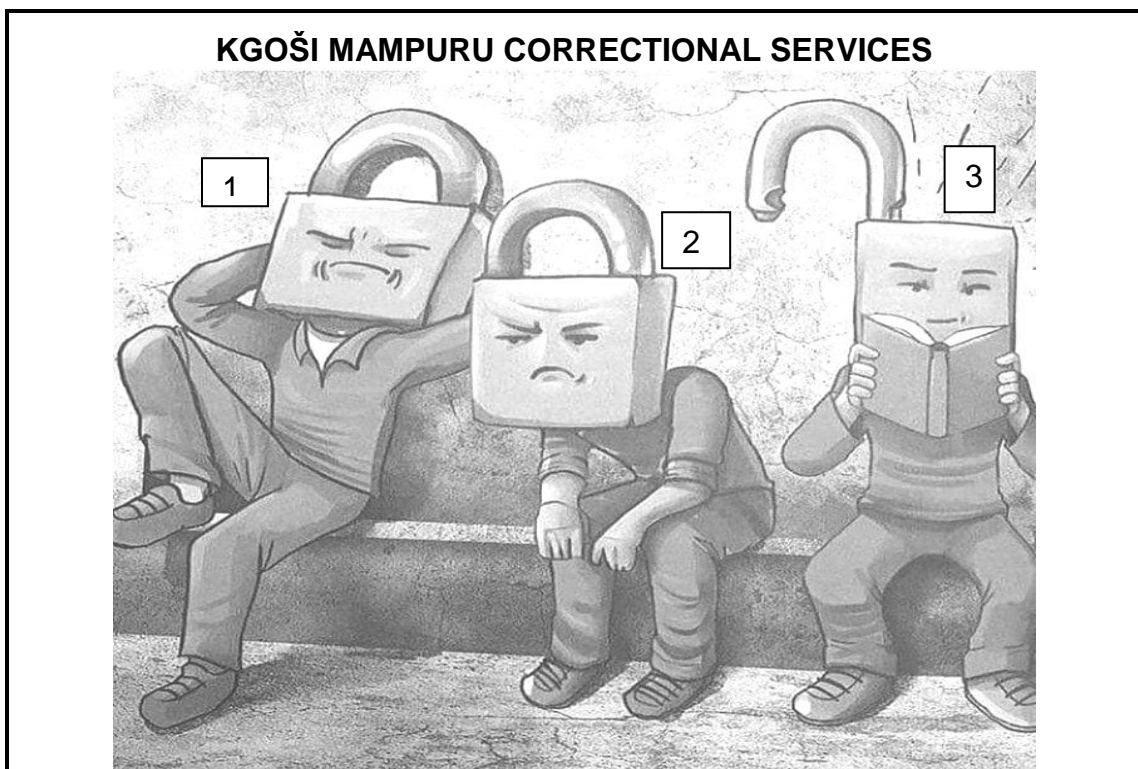
[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Efa leina la motse wo Ranku a bego a dula go wona. (1)
- 1.1.2 Tlhalošo ya lentšu le 'tšeatšego' temaneng ya 1 ke (tlošago/swarago). (1)
- 1.1.3 Go tšwa temaneng ya 2 tsopola dilo TŠE THARO tšeo Ranku a ilego a di tšweletša mošomong. (3)
- 1.1.4 Efa mabaka A MABEDI go tšwa temaneng ya 3 ao a godišitšego tumo ya batswadi ba Ranku ya gore a nyale. (2)
- 1.1.5 Ka dintlha TŠE THARO akaretša temana ya 4. (3)

- 1.1.6 Hlaloša mebolelwana ye e latelago go ya ka tsela yeo e šomišitšwego ka gona ditemaneng tša ka godimo: (1)
- (a) Di mo tsogele. (1)
- (b) Go gomiša dinao. (1)
- 1.1.7 Ka dintlha TŠE PEDI laetša ka fao Mohlopi le Moipone ba fapanago ka gona. (2)
- 1.1.8 Ke moya wa mohuta mang wo o fokago mo temaneng ya 9. Fahlela. (2)
- 1.1.9 Naa o gopola gore seo se dirilwego ke batswadi ba Ranku ka go mo nyakela mosadi ke tshwanelo? Thekga karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.10 Ke ponelopele efe yeo o bago le yona mabapi le seemo seo Mohlopi a tlogetšwego go sona. Tšweletša dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.11 Maikutlo a gago ke afe ka seo se dirilwego ke Ranku ka go tlogela Mohlopi a imile. Fahlela. (2)
- 1.1.12 Ke sephetho sefe seo o bego o ka se tšea ge o be o le Ranku ka go kgethelwa mosadi? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)

1.2 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

SETŠWELETŠWA SA B

[E amantšwe go tšwa go inthanete: www.google.com]

- 1.2.1 Ke lefelo lefe leo banna ba ba bonalago ba le go lona? (1)
- 1.2.2 Kgetha karabo ya maleba. Motho wa 1 o bontšha a:
- A Šoma
 - B Bala
 - C Maketše
 - D Iketlile
- (1)
- 1.2.3 Senotlelo sa monna wa 1 le wa 3 di hlaloša eng? Fahlela ka ntlha E TEE. (2)
- 1.2.4 Na maikutlo a gago ke afe ge o lebeletše monna wa 2? Fahlela ka ntlha E TEE. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Akaretša temana ye e latelago o tšweletše ka fao madila a lego kotsi ka gona bophelong.

ELA HLOKO

1. Ngwala mafoko ao a feletšego.
2. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
3. Ngwala ntlha E TEE lefokong LE LENGWE le LE LENGWE.
4. Laetša palomoka ya mantšu ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**KOTSI YA BJALA**

Bjala ke seno seo se ratwago ke batho ka bontši. Banna le basadi ka bontši ba nwa bjala tšatši ka tšatši, ba lebala ditlamorago tša go se loke tšeo bo di tlišago. Ditlamorago tšeo ke tša go swana le go hlagatša mebele ya batho. Bjona bo kotsi ge o bonwa gofetiša gobane ditho tše bjalo ka sebete le maswafo di a gobala. Ge sebete se swele, motho a ka swarwa ke malwetši a mašoro gomme a ikela badimong.

Bjala bo ka dira gore basepela ka maoto le baotledi ba difatanaga ba hlole dikotsi mo mebileng. Bjala bo ka tsoša dintwa ka malapeng. Monna a ka thoma go hloriša mosadi le bana ka lapeng mola mosadi le yena a ka dira seo monneng le baneng ba gagwe. Go kotsi go motho yo a yago mošomong a gamotše. Ka lebaka la botagwa mošomi a ka palelwa ke go phethagatša mošomo wa gagwe ka tshwanelo. Matšatšing a mantši a ka no se iponagatše mošomong, seo se ka dira gore a lahlegelwe ke mošomo. Ka go realo lapa le ka bolawa ke tlala, bana ba fetoga mahodu le babolai.

Taba ye ya bjala gape e ama le bana ba sekolo. Ba ikhwetša nako le nako ba sa dire mešomo ya bona ka tshwanelo. Bana ka boati ba thoma go nyatša batswadi le barutiši ba bona. Ngwana yo a nwelego bjala ga a laolege. Ge bjala bo ka nwewa ka taolo ye botse, go ka ba le diphetogo tše ntši mo bophelong bja batho.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 3: PAPATŠO**

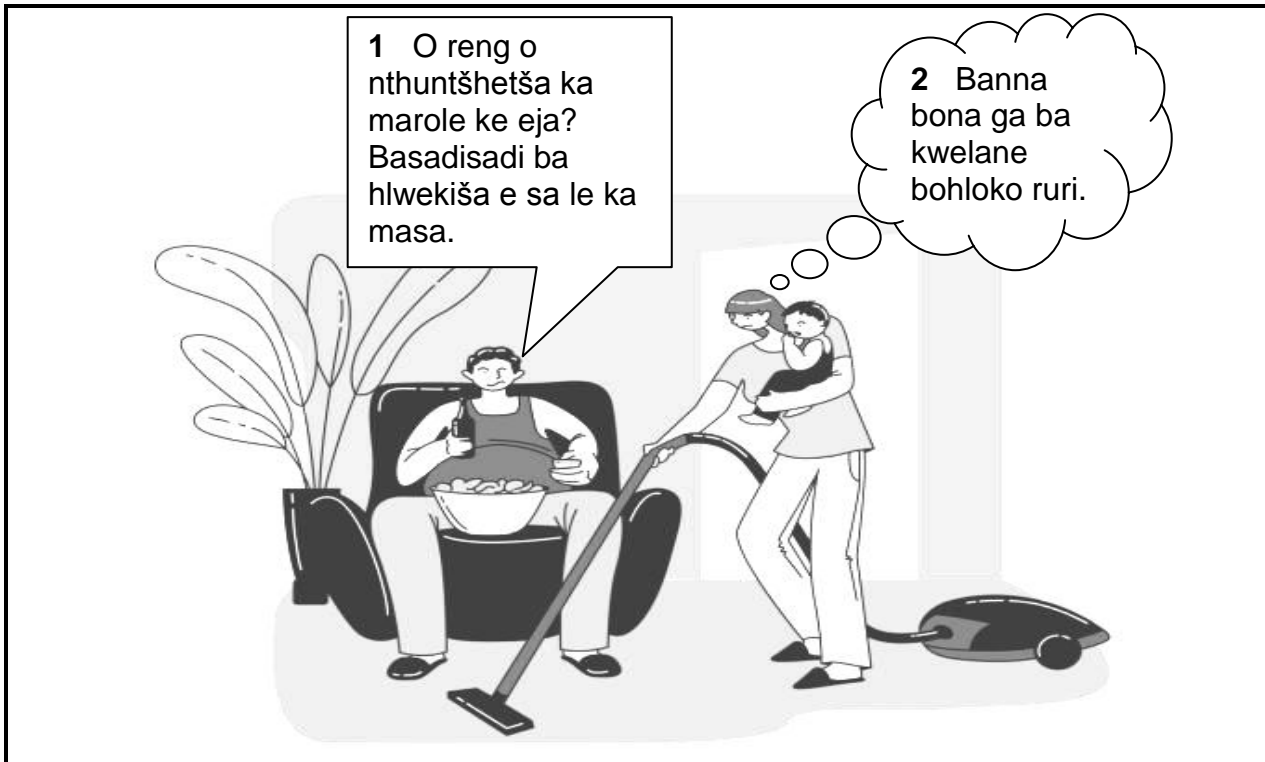
Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA D

- 3.1 Ke eng se se bapatšwago ka godimo? (1)
- 3.2 Tsopola polelo ya go jabetša yeo e dirišitšwego papatšong ye. (1)
- 3.3 Ka ntlha E TEE efa tshedimošo yeo e tlogetšwego papatšong ye. (1)
- 3.4 Ngwala lefelo leo se bapatšwa se se hwetšagalago gona. (1)
- 3.5 Ka dintlha TŠE PEDI laetša seo mmapatši a se šomišitšego go bitša bareki. (2)
- 3.6 Laetša kgegeo ye e šomišitšwego mo papatšong ye. (1)
- 3.7 Bontšha lentšu la kgethologanyo leo le šomišitšwego mo papatšong ye. (1)
- 3.8 Laetša leekiši leo le tšwelelago papatšong o be o hlaloše tirišo ya lona. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4: KHATHUNI

Lebeledišiša khathuni ye le mantšu a yona gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA E

[Inthanete: www.canva.com]

- 4.1 Tsopola lefokopotšišo o be o fe lebaka la karabo ya gago. (2)
- 4.2 Efa polelo ya kgethologanyo go tšwa khathuning ye. (1)
- 4.3 Ngwala seo o bonago se ka palediša mosadi yo go hlwekiša gabonolo. (1)
- 4.4 Kgetha karabo ya maleba.

Polelo ya gore 'basadisadi ba hlwekiša e sa le ka masa' e tšweletša kgopolo ya go ... motho.

- A nyatša
B reta
C godiša
D gopotša (1)

- 4.5 Laetša ditlamorago tša tiragalo ya khathuning ye. (1)
- 4.6 Hlaloša ka botlalo seo se dirago gore pudula ya 1 e fapane le ya 2. (2)
- 4.7 Ke maikutlo afe ao a go aparelago ge o lebeletše maitshwaro a monna yo? (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5: SENGWALO

- 5.1 Bala temana ya ka tlase ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA F**TŠHIWANA YE E SA HWEGO, E LETA MONONO**

Madimabe ke lekgarebe leo le hlokofaletšwego ke batswadi e sa le lesea. O ile a godišwa ke kokoa'gwe yoo a bego a topa tša fase. O ile a holofela thuto ka ge a be a na le mabjoko. O ile a tšwelela mphathong wa marematlou ka dinaletšana, a hwetša pasari ya go mo iša Yunibesithi. A ithutela go ba ngaka gore a thuše setšhaba sa gabo ka ge go be go na le tlhalelo ya dingaka. 5

Madimabe o ile a feleletša a phethile lengwalo la gagwe la bongaka gomme ya ba lethabo le legolo go kokoa'gwe. Ka letšatši la dikapešo, koko wa Madimabe o ile a rothiša meokgo ge a gopola bošuwana bjo motlogolo wa gagwe a gotšego ka fase ga bjona. Yena o ile a re: 'Ruri kgotlelelo e tswala katlego.' Madimabe o agile *setšeri* motseng wa gabo. E ile ya ba lethabo le legolo go badudi ka ge bjale ba na le fao ba hwetšago thušo gona. 10

Se se ile sa ruta batho ba motse wa gaboMadimabe gore thuto ga e na tšhiwana. Ge o ikemišeditše, ga go na seo se ka palago. Bona ba ile ba mo hlabela dinku tše pedi. 15

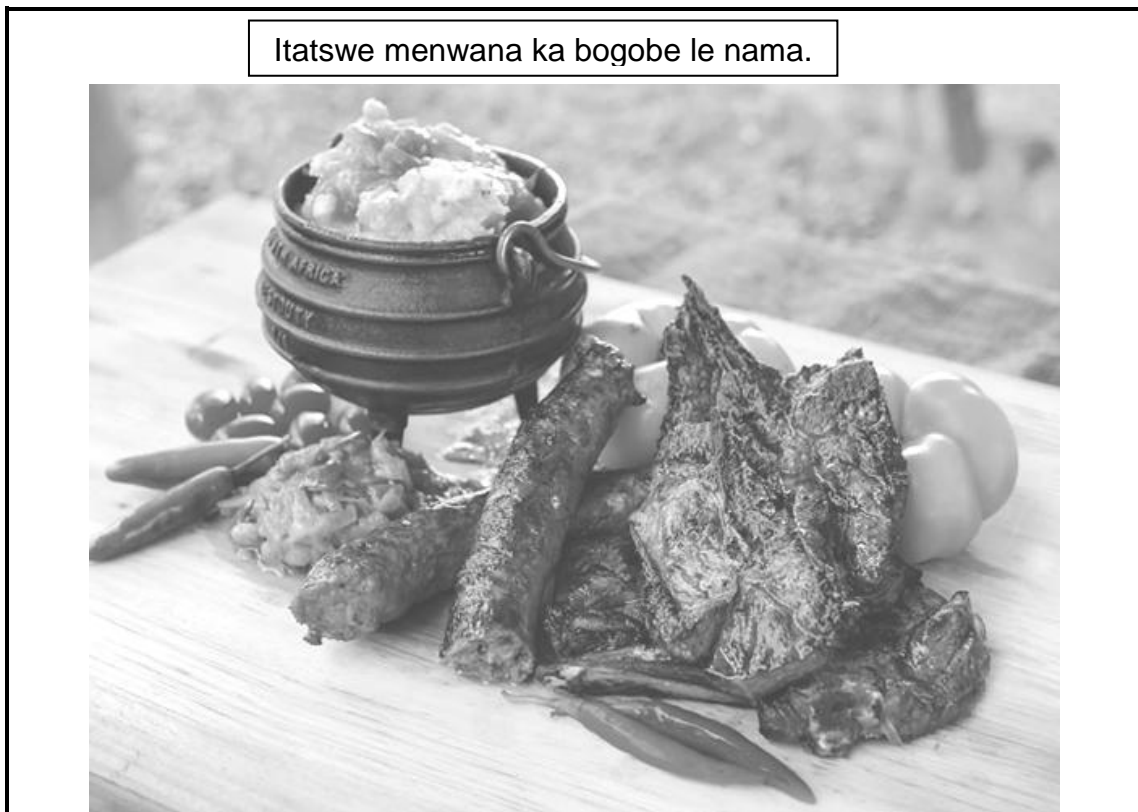
[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Go tšwa lefokong la 1 Madimabe ke (leinagohle/leinaina.) (1)
- 5.1.2 Go tšwa temaneng ya 1 tšopola mebolelwana ye e laetšago tše di latelago:
- (a) Go dila. (1)
- (b) Go hlalefa. (1)
- 5.1.3 Efa lelatodi la lediri le 'rata' o be o le šomiše lefokong la go kwagala. (2)
- 5.1.4 Laetša lehlaodi le le šomišitšwego temaneng ya 3. (1)
- 5.1.5 Bontšha leadingwa leo le šomišitšwego temaneng ya 2 o be o bolele gore ke ka lebaka la eng le bitšwa leadingwa. (2)
- 5.1.6 Ngwala lešala leo le šomišitšwego lefokong la 3 temaneng ya 2 o be o ngwale gore ke la mohuta mang. (2)

- 5.1.7 Ngwala lefoko le le latelago 'Madimabe o agile setšeri motseng wa gabo' ka:
- (a) Lebjale (1)
- (b) Kganetšo (1)
- 5.1.8 Hlama mafoko A MABEDI ka lentšu le 'bona' go laetša ditlhalošo tša go fapana. (2)

5.2 Lebelela seswantšho se le mantšu a sona gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA G

[Mothopo www.google.com]

- 5.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Polelo ya seswantšho se sa ka godimo e laetša:
- A Bobodu (1)
- B Bohloko
- C Bohloki
- D Boipshino
- 5.2.2 Ngwala botee bja lentšu le 'menwana'. (1)
- 5.2.3 Laetša legoro la sedirišwa seo se apeilego bogobe. (1)

- 5.2.4 Bontšha lehlalošetšagotee la lentšu le: 'bogobe'. (1)
- 5.2.5 Tšweletša lediri le le šomišitšwego seswantšhong o be o bolele le mohuta wa lona. (2)
[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80